

**KAZAK DİLİNİN TARİHİ GRAMERİ ADLI ESERDEN
KAZAKÇA DİL BİLGİSİ TERİMLERİ**

ARAŞ. GÖR. FERİDUN TEKİN

Türk dilinin ilk yazılı belgeleri olan Orhun Abideleri, sekizinci yüzyılda Türk dilinin "Yazı dili" hüviyetini kazandığını belgeleyen yazıtlardır. Bu yüzyılda "Atlı Göçebe" kültürün içinde yaşayan Türk halkı, şüphesiz bu yazıtlara gelinceye kadar dillerini belli kurallara bağlı olarak disiplin altına almıştır. Çünkü Orhun Abideleri'ndeki mükemmel dil, bir anda ortaya çıkmış bir dil değildir. Dilin böyle bir mükemmelliğe ulaşabilmesi için gerekli alt yapının olması lâzımdır. İşte bu alt yapı Türk dili tarihini daha da gerilere götürmemiz için önemli ve geçerli bir sebeptir. Bu sebeple Türk yazı dilinin tarihi, abidelerin tarihinden daha eskidir.

Türk dili, Türk halkının yaşadığı coğrafya bakımından komşu kültürlerin etkisi altında kalmış, dolayısıyla da bu kültürleri etkilemiştir. Bu durum Türklerin İslâmiyeti kabul etmelerinden sonra da kendisini hissettirmiştir. İslâm kültürü, Türk kültürünü, dolayısıyla Türk dilini -ödünç kelime alma, verme bakımından- etkilemiştir. Bu etkileşim hiçbir zaman dilin iç yapısına inmemiştir. Dilin dış yapısı ile ilgili olan bu etkileşim zaman içinde ağırlığını yavaş yavaş kaybetmiştir.

Türk dilinin günümüzde "Edebiyat Dili" olma özelliği tartışma götürmemektedir. Yalnız "Bilim Dili" olma özelliği her türlü tartışmaya açıktır. Bunun en önemli sebebi, Türk dilindeki "Bilim Terimleri"nin yeterli olmaması ve bu terimlerin kolayca kaçılarak yabancı dillerden karşılanmasıdır. Bu keyfiyet, dil bilgisi terimlerinde de kendisini göstermektedir. Birçok bilim dalında olduğu gibi, dil bilgisi dalında da bir "terim fakirliği", "terim karmaşası" ve "yabancı kökenli dil bilgisi terimlerini kullanma alışkanlığı" söz konusudur. Türkçenin güncel meselelerinin en önemli kısmını oluşturan konu da "dil bilgisi terimleri karmaşası" ve "terim yetersizliği" yani Türkçe dil bilgisi terimlerini ortaya koyup kullanmamaktır. Dil bilgisi terimlerinde belli bir birliğe gidilmemesi en basit dil bilgisi kitaplarında bile kendisini göstermektedir. Dil bilgisi terimlerini yabancı dillerden karşılamak da doğru bir tutum değildir.

Bu kelime Arapça, şu kelime Farsça deyip Türk diline mal olmuş kelimeyi atıp yerine yeni kelimeler türetmeyi büyük bir görev sayanlar, yabancı kökenli dil bilgisi terimlerini kullanmakta hiçbir sakınca görmemektedirler. Bu ikilemi aşip Türk dilinin mantık sisteminden hareketle terimlerin Türkçe karşılığını bulmak ve bunları Türk diline kazandırmak, üzerinde önemle duracağımız konuların başında gelmektedir. Hatta, durum Türkiye Türkçesi ile de sınırlı olmayıp, diğer Türk şivelerinde de inceleme ve araştırmalar yapılarak Türk dilinin karşılaştırmalı dil bilgisi terimleri sözlüğü hazırlanmalıdır.

Biz de, bu düşünceden yola çıkarak Kazakça dil bilgisi terimleri üzerine kısa bir çalışma yaptık. M. Tomanov'un *Kazak Dilinin Tarihi Grameri*¹ adlı eseri inceleyerek, Kazakça dil bilgisi terimlerinden bazılarını tespit ettik. Bu şivede de Türkçede olduğu gibi, yabancı kökenli dil bilgisi terimlerinin kullanılabilir olması dikkati çekicidir. Türk Cumhuriyetleri ile alfabe birliğine gidiliği şu günlerde, dil birliğine de gitmek Türk Dünyası için hayırlı olacaktır.

Bu çalışmada Kazakça dil bilgisi terimleri madde başı olarak alınmış ve Türkçe karşılıkları verilmiştir. Kazakça dil bilgisi terimleri Türkçe alfabetik sıraya göre düzenlenmiştir.

KAZAKÇA**TÜRKÇE**

alippe	alfabe
arhayizm	arkaizm
ârip	harf
arnavlı kosımşa	şahıs eki
assimilya	benzeşme
aşık buvın	açık hece
barıs septik	yönelme hali
barıs septik kosımşası	yönelme hali eki
1. şak cekeşe körsetkişi	1. şahıs zamiri
1. şak ciktev esimdigi	1. şahıs işaret zamiri
bitev buvın	kapalı hece
bolımsızdık	olumsuzluk
bolımdı	olumlu(luk)
bolımsızdık kosımşası	olumsuzluk eki

1 M. Tomanov, *Kazak Tilinin Tarihi Grammatikası*, Almatı 1988, "Mektep", 263 s.

buvın	hece
buyruk	emir
buyruk köptik kosımşası	emir çokluk eki
catis	bulunma (hâli)
catis calğavı	bulunma (hâli) eki
cazbalar tili	yazmalar dili
cazu	yazı
cekeşe	yalın (hâl)
cinişke fonema	ince ünlü
cuvan fonema	kalın ünlü
cümle	cümle
davıssız	ünsüz
davıstı	ünlü
davıstılar garmoniyası	ünlü uyumu
derbes fonema	bağımsız fonem
dıbıs	ses
dıbıs avısuvi	ses değışmesi
diftong	ikili ünlü
dilşi	dilci
diyalektika	lehçe
edebiy til	edebî dil
emle	imlâ
erin davıssızı	dudak ünsüzü
erindik davıstı	yuvarlak ünlü
erindik garmoniya	büyük ünlü uyumu
esim	isim
esimdik	zamir
esimnen isim	isimden isim
esimnen etistik	isimden fiil
esimnen etistik casaytın	isimden fiil yapan ek
aktiv kosımşa	sıfat-fiil
esimşe	isim kökü
esim tübiri	köken bilim
etimologiya	fiil
etistik	

etistikten isim	fiilden isim
etistikten isim casaytın	fiilden isim yapma
etistik tübir	fiil kökü
filologiya	filoloji
fonema	ses birimi
fonetika	ses bilgisi
garmoniya	uyum
grammatika	dil bilgisi
ilik septik	tamlayan (hâli)
ilik septik kosımşası	tamlayan (hâli) eki
kalıptaskan söz	kalıplaşmış söz
kısan davıstılar	dâr ünlüler
komaktı davıstı	geniş ünlü
konsonantizm	ünsüz uyumu
kömekşi etistik	yardımcı fiil
kömes davıssızı	gırtlak ünsüzü
köptik	çokluk
köptik kosımşası	çokluk eki
metateza	göçüşme
morfema	biçim birimi
morfologiya	biçim bilimi
onimastika	özel isim bilimi
orınbasar davıs	yardımcı ses
ortak etistik	ortaklaşa fiil
özdik esimdigi	dönüşlü zamir
özdik etis	dönüşlü fiil
özdik etis kosımşası	dönüşlü fiil eki
ötken şak	belirli geçmiş zaman
özgelik etistik	ettirgen fiil
özgelik etis kosımşası	ettirgen fiil eki
proteza	ön türeme
sabaktı etistik	etken fiil
salıstırma	karşılaştırma
salıstırmalı grammatika	karşılaştırmalı dil bilgisi
san	sayı

salt etistik	edilgen fiil
semanta	anlam bilim
silteve esimdigi	işaret zamiri
sinonim	eř anlamlılık
sozılnkı davıstı	uzun ünlü
söz	söz
sözdik	sözlük
söylev tili	konuşma dili
sürak	soru
sürak calğavı	soru eki
sürak esimdigi	soru zamiri
řarttı ray	dilek-řart (kipi)
şarttı ray kosımşası	dilek-řart eki
şıgıs septik	ayrılma hâli
şıgıs septik kosımşası	ayrılma hâli eki
řılay	edat
tabıs	belirtme (hâli)
tabıs calğavı	belirtme (hâli) eki
tariyhıy grammatika	tarihî dil bilgisi
tariyhıy morfologiya	tarihî morfoloji
til	dil
til aldı davıssızdarı	ön damak ünsüzleri
til artı davıssızdarı	arka damak ünsüzleri
til bilim	dil bilim
til birlestigi	dil birlięi
til cüyesi	dil sistemi
til ortası davıssızdarı	damak-diř ünsüzleri
til tariyhı	dil tarihi
tis davıssızdarı	diř ünsüzleri
tis-erin davıssızdarı	diř-dudak ünsüzleri
tübir	kök
tübir etistik	kök fiil
türat	söz dizimi
uęım	anlam
ütir	virgöl